

VALKI LÁSZLÓ*

A furcsa páros – Blair csatlakozása Bush iraki inváziójához

Több mint egy évtizeddel ezelőtt egy furcsa páros,¹ *George W. Bush* és *Tony Blair* indította meg a találón *Iraki Szabadság Hadművelet*nek elnevezett inváziót, amely alig negyven nap alatt a bagdadi rezsim megdöntéséhez, az ország katonai megszállásához, vezetőinek elfogásához és többük kivégzéséhez vezetett. A két angolszász politikus közötti szövetség létrejötte sokakat meglepett, hiszen Bush republikánus kormányzat élén állott, amelynek külpolitikáját egy agresszív neokonzervatív politikai-ideológiai csoportosulás határozta meg, különösen a 2001. szeptember 11-i terrortámadások után. Blair munkáspárti kormánya ugyanakkor baloldalinak számított, amelytől távol állt az – egyébként is kifejezetten Amerikára szabott – neokon ideológia.

Miért csatlakozott a brit miniszterelnök Bush inváziós terveihez? Erre a kérdésre csak akkor kaphatnánk hiteles választ, ha emlékirataikban Blair és legközelebbi munkatársai valamivel őszintébben nyilatkoztak volna az őket motiváló tényezőkről.² Így azonban csak azokra az információkra támaszkodhatunk, amelyek az invázió előkészületeiről az utóbbi évtizedben – nem feltétlenül Blairék jóvoltából – nyilvánosságra kerültek. Ma már tudjuk ugyanis, hogy mit jelentettek a kormánynak a brit titkosszolgálatok a tényleges iraki fegyverfejlesztésről vagy Szaddám terrorista kapcsolatairól, és tudjuk azt is, hogy miként vélekedtek az igazságügyi minisztériumban az invázió nemzetközi jogi indokairól. Nem ismerhetjük viszont a *Chilcot-bizottság*³ jelentését. Ezt a testületet még 2009-ben Blair utódja, *Gordon Brown* állította fel abból a célból, hogy feltárja a háborúban való brit részvétel történetét és a korábbi kormány megfontolásait. A jelentés első változata 2013-ra elkészült ugyan, a brit kormány azonban csak 2014 májusában döntött arról, hogy a bizottság közzéteheti-e Bush és Blair háborúval kapcsolatos, mintegy 130 szóbeli és 25 írásbeli érintkezésének dokumentumait. A döntés értelmében továbbra sem hozhatók nyilvánosságra a tárgyalások jegyzőkönyvei és a levelek másolatai, valamint – diplomáciai okokból – a Bush által írottak és mondottak. A jelentésben így csak a fontosabb brit megállapítások és idézetek szerepelhetnek.⁴ A do-

* Professor emeritus, ELTE ÁJK

¹ A fiatalabb olvasóknak: a *Furcsa pár* Neil Simon hatvanas években készült híres vígjátékának címe.

² BLAIR, TONY: *The Journey: My Political Life*. Knopf, New York, 2010; CAMPBELL, ALASTAIR: *The Blair Years*. Random House, New York, 2007.

³ A bizottság honlapja: <http://www.iraqinquiry.org.uk/>.

⁴ *Deal reached on release of 'gist' of Blair-Bush Iraq talks*. BBC News, 2014. május 29.

kumentumok összeállítása hosszabb időt vesz igénybe, így a közzététel csak 2015-ben várható. Mindez azért érdemel különös figyelmet, mert a jelentésből egyebek között az is kiderülhet, hogy a brit miniszterelnök *mikor értesült először* Bush inváziós terveiről. Brit lapok gyanúja szerint ugyanis Blair már a szeptember 11-i terrortámadások *előtt* tudott ezekről a tervekről.⁵ Ha ezt a nyilvánosságra hozandó dokumentumok alátámasztanák, világossá válna, hogy a szeptember 11-i terrortámadások nemcsak Bush, hanem *Blair számára sem okot, hanem csupán ürügyet* szolgáltattak az invázióra.

Az a tény már régóta ismert, hogy az invázió terve Washingtonban Bush 2001 januárjában történt beiktatásától kezdve folyamatosan napirendben volt. Először a volt (lemondott) amerikai pénzügyminiszter, *Paul O'Neill* számolt be visszaemlékezéseiben arról, hogy az elnököt már a szeptember 11-ei terrortámadások előtt foglalkoztatta az invázió gondolata.⁶ Hasonlóan nyilatkozott *Richard Clarke*, a terrorizmus elleni harc egykori (és ugyancsak lemondott) főkoordinátora is, aki kongresszusi meghallgatásán elmondta, a republikánus adminisztráció annyira el volt foglalva egy Irak elleni háború tervezgetésével, hogy nem szentelt elég figyelmet az Amerikát fenyegető al-Kaida-veszélynek.⁷ Ha ez így volt – márpedig állításait az érintettek sohasem cáfolták – nagyon valószínűtlen az, hogy a beiktatása után Bush ne kezdett volna erről tárgyalni Blairrel, sőt a két politikus ne kezdte volna közösen tervezni Irak lerohanását.

Hiteles bizonyíték egyelőre csak arra van, hogy a brit miniszterelnök kilenc nappal a terrortámadások *után* értesült Bush tervéről. Az akkori brit nagykövet, *Christopher Meyer* közlése szerint az elnök 2011. szeptember 20-án tudatta a Washingtonba látogató kormányfővel, hogy Szaddám rendszerének felszámolását is tervezi. Blairnek ez ellen nem volt kifogása, csupán arra figyelmeztette az elnököt, hogy ne hagyja magát eltéríteni a terrorizmus elleni háború fő céljától, az afganisztáni tálib rendszer és *Oszama bin Laden* megsemmisítésétől. „Egyetértek veled, Tony – hangzott Bush válasza –, valóban ezzel kell foglalkoznunk először. De ha már túl vagyunk Afganisztánon, vissza kell térnünk Irakhoz.”⁸ Az igazi újdonság Blair számára szeptemberben valószínűleg nem Irak megtámadásának terve volt, hanem az az elképzelés, hogy a két inváziót össze lehetne kapcsolni.

Az összekapcsolás ötlete Washingtonban már a terrortámadások másnapján (!) felmerült. Pedig azt gondolhatnánk, hogy a Fehér Házat akkoriban kizárólag az al-Kaida felszámolásának módja foglalkoztatta. *Donald Rumsfeld* védelmi miniszter már szeptember 12-én azt javasolta Nemzetbiztonsági Tanácsban, hogy „használják ki a terrortámadások kínálta lehetőségeket” és Szaddámot is távolítsák el a hatalomból.⁹ A következő napokban többször is szó esett Irak megtámadásáról. 15-én például *Condoleezza Rice* nemzetbiztonsági tanácsadó vetette fel az invázió kérdését. Csatlakozott hozzá Rums-

⁵ CUSICK, JAMES: *Exclusive: Chilcot Inquiry to challenge official line on Iraq*. The Independent, 2013. március 6., MASON, ROWENA: *Publish Chilcot report on Iraq war now, says Nick Clegg*. The Independent, 2014. május 14.

⁶ SUSKIND, RON: *The Price of Loyalty: George W. Bush, the White House, and the Education of Paul O'Neill*. New York, Simon and Schuster, 2004.

⁷ HERBERT, BOB: *The Wrong War*. The New York Times, 2004. március 26.

⁸ BURROGH, BRYAN – PERETZ, EVGENIJA – ROSE, DAVID – WISE, DAVID: *The Path to War*. Vanity Fair, 2004. november.

⁹ WOODWARD, BOB: *Bush háborúja*. Bookmark Kiadó, Budapest, 2003. 59. p.

feld is, mondván, hogy Afganisztánban nincs kellő mennyiségű katonai célpont, míg Irak tele van ilyennel, tehát Kabul bevétele után azonnal Bagdad ellen kellene fordulni.¹⁰ 17-én aztán Bush titkos elnöki rendeletben utasította a Pentagont az iraki hadműveleti tervek kidolgozásának megkezdésére. Nehezen képzelhető el, hogy erről ne tudtak volna a britek, sőt már ebben a stádiumban ne működtek volna együtt a Pentagonnal. Októberben már irakiak is sejthettek valamit a brit szándékokról. *Tarik Aziz* miniszterelnök-helyettes például azt nyilatkozta október 28-án a *Telegraph*nak, hogy „csak idő kérdése”, mikor támadja meg Irakot az Egyesült Államok és Nagy-Britannia.¹¹

A brit fővárosban feltehetően jól ismerték az inváziónak az amerikai Középső Parancsnokságon (*CENTCOM*) 2001 decemberére elkészült első részletes hadműveleti tervét, sőt minden valószínűség szerint részt is vettek annak kidolgozásában. Ellenkező esetben ugyanis azt kellene feltételeznünk, hogy az amerikaiak ezekben a hónapokban még egyedül szándékoztak megdönteni Szaddám rendszerét. Az invázió indokait és megalapozottságát kereső britek mindenesetre nem hangsúlyozták túl az ezzel kapcsolatos fenntartásaikat. Erre utal például Meyer nagykövetnek a *Chilcot-bizottság* előtt tett kijelentése: „ha együtt akarunk működni az amerikaiakkal, időpocsékolás lenne odamenni hozzájuk és hirtelen tudomásukra hozni, hogy nem támogatjuk őket a [Szaddám] rezsim megdöntésében”.¹²

Azt már régóta tudjuk, hogy a Blairék ezekben a hónapokban aggodalmukat fejezték ki az invázió *hivatalos amerikai indokaival* kapcsolatban. Bush szerint azért kellene megtámadni Irakot, mert Szaddám nukleáris, vegyi és biológiai fegyvereket fejlesztett ki és telepített az országban, továbbá olyan ballisztikus rakétákat gyártott, amelyekkel célba juttathatná e fegyvereket, ráadásul szoros kapcsolatokat ápol a szeptember 11-i terrortámadásokat végrehajtó al-Kaidával is. Az elnök 2002 januárjában az unió helyzetéről tartott beszédében kijelentette, hogy Irak az Egyesült Államokat is közvetlenül fenyegeti, hiszen Szaddám tömegpusztító fegyvereit a terrrorszervezetnek adhatja át, amely azokat akár Észak-Amerika földjére is eljuttathatja.¹³ A brit hírszerzés azonban a legkevésbé sem találta megalapozottnak ezeket az állításokat. A Közös Hírszerzési Bizottság (*Joint Intelligence Committee, JIC*) minden rendelkezésére álló értesülést megvizsgált és arra a következtetésre jutott, hogy Irak „nem felelős a szeptember 11-ei támadásokért, és nincs szignifikáns kapcsolata Oszama bin Ladennel”.¹⁴ Erről Blair külpolitikai főtanácsadója, *David Manning* tájékoztatta is amerikai partnereit. Ma már tudjuk, hogy feleslegesen, hiszen ezzel a ténnyel a tengerentúlon tökéletesen tisztában voltak.

¹⁰ Uo.

¹¹ JABER, HALA – WASTELL, DAVID: *Tariq Aziz: we are ready for war*. The Independent, 2001. október 28.

¹² MEYER, CHRISTOPHER: *Testimony to the Iraq Inquiry*. 2009. november 26.; <http://www.iraqinquiry.org.uk/media/40453/20091126am-final.pdf>.

¹³ *The President's State of the Union Address*. 2002. január 29. <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/stateoftheunion/2002/>.

¹⁴ STRAW, JACK: *Memorandum of Evidence to the Iraq Inquiry*. 2010. január 21. <http://www.iraqinquiry.org.uk/media/43119/jackstraw-memorandum.pdf>.

Mindazonáltal Blairt továbbra is aggasztotta az a körülmény, hogy a két angolszász hatalomnak semmiféle jogalapja sem volt az invázióra. Azt tette tehát, amit kormányfők ilyenkor tenni szoktak: jogi érvek összeállítását kérte az igazságügyi tárca nemzetközi jogászaitól. Azok tették is a dolgukat. 2002 márciusára készültek el egy olyan átfogó elemzéssel, amely ezt a kérdést is tárgyalta. A minősített (SECRET, UK EYES ONLY) dokumentum egyértelműen az Irak ellen indítandó légi és szárazföldi invázió mellett foglalt állást.¹⁵ Elismerte, hogy a hírszerzési információk „szegényesek” ugyan, de azt állította, hogy folytatódnak iraki tömegpusztítófegyver- és rakétafejlesztési programok. A jogászok azt javasolták, hogy „élesszék fel” a Biztonsági Tanács régi, még az 1990-91-es öbölháború idején hozott határozatait, mivel Szaddám most ezek egyikét sértette meg. Szükség lenne azonban, tették hozzá óvatosan, egy újabb határozatra is, amely megállapítaná, hogy Irak jelenleg is jogsértő magatartást tanúsít. Ehhez viszont friss bizonyítékok is kellenének. A jogászok valószínűleg tudták, hogy ilyenek nincsenek, mert úgy fogalmaztak, hogy egyelőre nem állnak rendelkezésre „kellő erősségű” hírszerzési információk. A dokumentumot Blair vidéki rezidenciáján, Chequersben vitatták meg. Azokat azonban, akik ellenezték az inváziót – például *Clare Short* nemzetközi fejlesztési minisztert – már nem hívták meg a tanácskozássra. Mostanában derült ki, hogy az MI6 Chequersben világosan tudatta Blairrel: a külvilágra pillanatnyilag nagyobb veszélyt jelent a líbiai nukleáris fejlesztés, mint az állítólagos iraki, ehhez képest nem Szaddámra kellene fordítani a fő figyelmet.¹⁶

A miniszterelnököt azonban már nem lehetett letéríteni a megkezdett útról. A tanácskozás után azonnal az Egyesült Államokba, Bush crawfordi birtokára utazott. A két politikus valószínűleg április 5-én egy többórás, szigorúan négyszemköztí beszélgetésen állapodott meg véglegesen az iraki invázióról (bár ezt a *Chilcot-bizottság* előtt a miniszterelnök utóbb tagadta). A kormányfő óvta Busht az egyoldalú katonai lépésektől, és azt javasolta, hogy azokhoz nyerjenek meg más szövetségeseket is. Arról igyekezett továbbá meggyőzni az elnököt, hogy a támadáshoz szerezzék meg a Biztonsági Tanács áldását is.¹⁷ Ezt azzal indokolhatta, hogy a londoni kormány nehezebb helyzetben van, mint a washingtoni. David Manning ugyanis azt írta egy Blairnek címzett memorandumában (SECRET, STRICTLY PERSONAL), hogy az amerikai nép emlékezetében mélyebb nyomokat hagytak a szeptemberi terrortámadások, ezért ott könnyebb a sajtót, a közvéleményt és a törvényhozást „kezelni”, mint Nagy-Britanniában.¹⁸

A háborús döntés meghozatala után már csak a bizonyítékokat kellett volna előteremteni. Addig is, amíg azokat megtalálják, a két angolszász hatalom 2002 júniusában – bármiféle biztonsági tanácsi felhatalmazás nélkül – hozzákezdett a szárazföldi támadás légi előkészítéséhez. Ez abban állt, hogy az amerikai és a brit légierő bombázói a *Southern Focus* hadművelet keretében kilenc hónapon keresztül 21.736 bevetésben 349 iraki

¹⁵ *Iraq: Option Paper*. 2002. március 8. <http://www.informationclearinghouse.info/article9124.htm>.

¹⁶ OWEN, JONATHAN: *Tony Blair and Iraq: The damning evidence*. 2013. április 7. <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/tony-blair-and-iraq-the-damning-evidence-8563133.html>.

¹⁷ *Was There Even a Decision? U.S. and British Documents Give No Indication Alternatives Were Seriously Considered. The Iraq War – Part II*. National Security Archive Electronic Briefing Book No. 328. <http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB328>.

¹⁸ *Your trip to the US*. From David Manning [to the] Prime Minister. 2002. március 14. <http://www.comw.org/warreport/fulltext/0203manning.pdf>.

célpontot támadtak a déli repüléstilalmi övezetben.¹⁹ Volt olyan nap, amikor a bevetések száma a százat is meghaladta. A gépek azokat a légvédelmi berendezéseket és optikai kábeleket igyekeztek használhatatlanná tenni, amelyek a katonai vezetési, illetve harcálláspontokat kötötték össze egymással és a bagdadi főparancsnoksággal. Arra törekedtek, hogy az iraki hadseregnek az invázió kezdetére már csak minimális légvédelme és lehallgatható, sőt elektronikusan megbénítható rádióösszeköttetése maradjon. Így a két szövetséges 2003. március 20-án már zavartalanul hozzákezdhetett az általános szárazföldi hadműveletekhez. A bombázások következtében természetesen nem keletkeztek új bizonyítékok a tömegpusztító fegyverek létezéséről. Ha ugyanis a két légierő gépei iraki földön gyanús objektumokat észleltek volna, azokat előbb lefényképezik, majd megsemmisítik. Ilyen műveletről azonban senki sem hallott. Ma már tudjuk, hogy azért nem, mert Irakban nem voltak gyanús objektumok.

Mindez nem befolyásolta az invázió politikai előkészítésének folytatását. Erről tanúskodik a 2002. július 23-án, a Downing Streeten tartott magas szintű tanácskozásról készült és később kiszivárgott összefoglaló is (SECRET AND STRICTLY PERSONAL, UK EYES ONLY).²⁰ Az ülésen Lord Goldsmith igazságügyi miniszter arról tájékoztatta a jelenlevő kormánytagokat és titkosszolgálati vezetőket, hogy az iraki rezsim megdöntésének szándéka *jogilag semmilyen katonai akciót sem igazolhat*. A nemzetközi jog ugyanis kizárólag akkor tekinti legálisnak a fegyveres erőszakot, ha azt egy állam önvédelemből, humanitárius intervencióként vagy a BT felhatalmazásával alkalmazza.²¹ Mivel az első kettő Irak esetében nem jöhet számításba, csak a harmadikat érdemes napirendre tűzni. A résztvevők így – figyelmen kívül hagyva Bushék permanens hivatkozását az önvédelem jogára – arról cseréltek eszmét, hogy miként lehetne megszerezni a BT egyetértését. A tanácskozáson uralkodó hangulatot jól jellemezte Straw felszólalása, aki egyfelől kijelentette, hogy „Szaddám nem fenyegeti szomszédjait, tömegpusztító fegyvereinek képességei pedig nem érik el Líbiáét, Észak-Koreáét vagy Iránét”. Másfelől viszont azt javasolta, hogy ultimátumot kellene küldeni Szaddámnak és felszólítani, hogy engedje vissza Irakba a fegyverzetellenőröket. Blair ehhez hozzátette, hogy a politikailag és jogilag a legkedvezőbb fejlemény az lenne, ha Szaddám elutasítaná az ultimátumot. Nyilván arra gondolt, hogy egy ilyen válasz birtokában a BT már felhatalmazná a szövetségeseket a fegyveres fellépésre.

A brit kormány tehát *casus bellit* szeretett volna teremteni, erőfeszítései azonban eredménytelennek bizonyultak. Így hát magukat a tömegpusztító fegyvereket kezdte keresni, de már nem Irakban. Csakhamar meg is találta őket. Erről 2002 szeptemberében hivatalos dokumentumban tájékoztatta a parlament alsóházát és a közvéleményt.²² Hírszerzési információkra hivatkozva azt állította, hogy Irak olyan komoly előrehaladást ért el az atomfegyverek fejlesztésében, hogy egy-két éven belül képes lesz nukleáris fegy-

¹⁹ GORDON, MICHAEL R.: *How U.S. softened Iraq's defences*. The New York Times, 2003. július 21.

²⁰ *The secret Downing Street memo*. The Sunday Times, 2005. május 1.

²¹ A nemzetközi jog amúgy nem ismeri el a BT-felhatalmazás nélkül indított humanitárius intervenciót sem.

²² *Iraq's weapons of mass destruction: The assessment of the British Government*. 2002. szeptember 24. http://news.bbc.co.uk/nol/shared/spl/hi/middle_east/02/uk_dossier_on_iraq/pdf/iraqdossier.pdf.

verek előállítására, az ehhez szükséges urániumot pedig Nigerből szerzi be. Ami a vegyi és a biológiai fegyvereket illeti, ezek telepítése már olyan előrehaladott állapotban van, hogy azokat a parancs kiadásától számítva akár *45 percen belül* is bevetethetik. Másnap a brit lapok címdoldalukon közölték a hírt, az olvasók nyilván beleborzongtak a gondolatba, hogy ilyen közel lehet a vég.

Csak a háború kitörése után derült ki, hogy a nukleáris fejlesztési programra vonatkozó megállapításnak semmilyen hírszerzési forrása nem volt, csak azért került be a dokumentumba, hogy az összhangban legyen az amerikai elnök és *Dick Cheney* alelnök nyilvánosan tett kijelentéseivel. Kiderült, hogy a nigeri urániumimporttal kapcsolatos állítás közönséges hamisítványon alapult. Végül kiderült az is, hogy a 45 percre vonatkozó információ egyetlen ellenőrizetlen és megbízhatatlan forrásból, egy olyan iraki katonatisztól származott, akit a brit hírszerzés, az MI6 szervezett be, de később megszüntette vele a kapcsolatot. Ezt az információt egyetlen más forrás sem erősítette meg, az a titkosszolgálattól mégis Blair *spin doctor*ához, *Alistair Campbell*hez került, aki azt a jelek szerint roppant hatásosnak találta. Annymra, hogy rávette a dosszié összeállítását, végébe bele a szövegbe a 45 percre való utalást, sőt Blair a sajtótájékoztatóján külön is szóljon arról. Ma már tudjuk, hogy a Downing Street a dosszié tervezetét előzőleg hat alkalommal küldte vissza a titkosszolgálatnak, mert nem találta azt elég megalapozottnak. Azóta tudjuk azt is, hogy a CIA nem javasolta a brit kollégáinak a 45 percre való utalást.

Minderre akkor derült fény, amikor a védelmi minisztérium biológiai fegyverszakértője, *David Kelly* – aki korábban éppen az iraki fegyverkezési tilalmat ellenőrző ENSZ-bizottságban dolgozott – bizalmasan elmondta a BBC egyik munkatársának, hogy a biológiai fegyverek létezésének valószínűsége nem haladja meg a harminc százalékot, 45 percen belüli bevetetőségük pedig merő képtelenség. A BBC az információt névtelen forrásra hivatkozva közreadta és hozzátette azt is, hogy a kormány tupírozta fel („*sexed up*”) a hírszerzői jelentéseket. Ebből Londonban komoly politikai botrány keletkezett. A kormány súlyos vádakkal illette a BBC-t, a brit média pedig a kormányt. Ráadásul Kelly 2003 nyarán máig tisztázatlan körülmények között életét vesztette, a hivatalos verzió szerint öngyilkosságot követett el.

A haláleset kivizsgálására a kormány bizottságot állított fel, amelynek vezetője *Lord Hutton* volt. Az általa készített jelentés megerősítette, hogy öngyilkosság történt, hozzátéve, hogy annak veszélyét nem lehetett előre látni, és hogy a szakértőre gyakorolt külső nyomás önmagában nem magyarázza a cselekedetet. A jelentés ezt követően tisztára mosta a kormányt és a hírszerző apparátust, viszont elmarasztalta a BBC-t, mondván, hogy a hírügynökség az információinak kezelésében megengedhetetlen hibákat követett el.²³ A feltupírozással kapcsolatban a dokumentum csak annyit állapított meg, hogy a miniszterelnöki kabinet több ízben írásban is javasolta a Közös Hírszerzési Bizottság vezetőjének „a szövegtervezet néhány helyen történő módosítását”, de hogy milyen tartalommal, az nem derült ki a szövegből. A bizottságnak mégis lehettek bizonyos fenntartásai, amelyeket azonban igencsak visszafogottan fogalmazott meg. „Nem lehet teljesen kizárni azt a lehetőséget – állapította meg –, hogy a miniszterelnök kívánságai... *tu-*

²³ LORD HUTTON: *Report of the Inquiry into the Circumstances Surrounding the Death of Dr David Kelly* C.M.G. 2004. január 28. <http://www.fas.org/irp/world/uk/huttonreport.pdf>.

dat alatt befolyásolták a Közös Hírszerzési Bizottság... tagjait, és emiatt a dosszié néhány helyen valóban erőteljesebben fogalmazott, mint egy átlagos hírszerzői értékelés”.²⁴ Nos, 2004 januárjában, tíz hónappal Irak megtámadása után ennyi bírálatra telt a lordtól és munkatársaitól. A jelentésnek annyi következménye azért lett, hogy lemondott Greg Dyke, a BBC főigazgatója és két érintett riportere, a hírügynökség pedig bocsanatot kért az általa elkövetett hibáért.

Blair ösztönzésére Bush 2002 őszén a BT elé vitte az iraki tömegpusztító fegyverek kérdését. A testület azonban nem adott felhatalmazást a fegyveres fellépésre. November 8-án elfogadott 1441. határozatában megállapította ugyan, hogy Irak megsértette a BT 1991-ben, az első öbölháború idején elfogadott 687. határozatának egyes előírásait, de a felhatalmazáshoz szükségesnek tartotta egy újabb, „második” határozat meghozatalát is.²⁵ Erre akkor kerülné sor, ha az általa kiküldött ellenőrök megállapítanák a jogsértések folytatódását. Az ellenőrök azonban – az ENSZ és a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség szakértői, akiket egy idő múlva beengedtek Irakba – semmilyen gyanúra okot adó bizonyítékot nem találtak.

Bush és Blair a küszöbön álló invázió előtti utolsó megbeszélést január 31-én tartotta az Ovalis Irodában. A megbeszélésről Manning által készített feljegyzésből (EXTREMELY SENSITIVE) kiderül, hogy az amerikai elnök minden körülmények között meg akarta támadni Irakot, akkor is, ha a BT nem hozna második határozatot és az ellenőrök továbbra sem találánának az országban tömegpusztító fegyvereket.²⁶ Bush felvette például annak lehetőségét, hogy ENSZ-színekre festett U-2 típusú amerikai felderítő repülőgépet küldjenek Irakba. Ha az ellenséges tüzet vonna magára, akkor – szerinte – a két szövetségesnek meg lenne a jogalapja a támadásra. Egyébként szervezhetnének egy Szaddám elleni merényletet is, tette hozzá. Ezt követően a két államférfi megvitatta az új iraki kormány felállításának a terveit is. Egyetértettek abban, hogy az ország megszállása után nem kell tartani az iraki szekták egymás közötti harcaitól. Ez utóbbiban éppolyan súlyosan tévedtek, mint sok minden másban, hiszen éppen a síiták és a szunniták egyre szélesedő fegyveres küzdelmei jellemezték a következő hónapokat és esztendőket.

A két vezető közötti munkamegosztásban Blairnek jutott az a feladat, hogy további bizonyítékokat találjon Szaddám jogellenes magatartására. Munkatársai ezért újabb dossziét állítottak össze, amely azt volt hivatva igazolni, hogy Irak egy összehangolt terv alapján tudatosan hátráltatja az ellenőrök munkáját.²⁷ Publikálását 2003. február 4-ére időzítették, mivel Colin Powell másnap készült a Biztonsági Tanácsban a döntő bizonyítékokat felvonultató beszédének megtartására. A külügyminiszter powerpointos előadásában biológiai és vegyi fegyverek előállítására alkalmas, mobil laboratóriumokról készült rajzokkal, iraki tiszték közötti telefonbeszélgetést rögzítő, egyébként semmitmondó hangfelvételekkel és egy terroristavezéreket ábrázoló tablóval vélte megoldani a feladatát, majd elismerően szólt brit dossziéről, mondván, hogy az a brit hírszer-

²⁴ Uo.; saját kiemelésem – V. L.

²⁵ <http://www.un.org/News/Press/docs/2002/SC7564.doc.htm>.

²⁶ VAN Natta, Don Jr.: *Bush Was Set on Path to War, British Memo Says*. The New York Times, 2006. március 27.

²⁷ *Iraq – Its Infrastructure of Concealment, Deception and Intimidation*. 2003. február 3. <https://www.fas.org/irp/world/iraq/uk0103.pdf>.

zés hozzáértését dicséri.²⁸ A dosszié azonban nem sikeredett igazán ütősrre. Harmadnapra ugyanis kiderült, hogy szövege három, már megjelent cikk összeszerkesztett, plagiált változatát tartalmazta. Az egyik cikket ráadásul egy iraki származású amerikai PhD-hallgató írta,²⁹ aki még az első öbölháború idején, tehát *12 esztendővel korábban* keletkezett arab nyelvű dokumentumok alapján vázolta az iraki titkosszolgálat felépítését és működését. A dosszié készítői a cikk szövegét egyszerűen letölthették a világhálóról, tudniillik az eredeti elütések is benne maradtak.³⁰ Mindez azonban a legkevésbé sem zavarta a Downing Streetet, amelynek szóvivője kijelentette, hogy az abban foglaltak a lényeget tekintve a valóságot tükrözik.

Ezzel egy időben a brit kabinet nagy erőfeszítéseket tett az invázió *nemzetközi jogi* indokainak összeállítása érdekében is. Ez sem ment kifejezetten könnyen. Blair felkérte Goldsmitht, hogy értelmezze a BT 1441. határozatát. A lord az *első két fordulóban* még nem érzékelhette pontosan a miniszterelnök elvárását, mert a saját meggyőződését vette papírra. 2003. január 14-én kelt, Blairnek átnyújtott tervezetében (CONFIDENTAL) kifejtette, hogy a határozat nem szolgáltatt kellő jogalapot az invázió megindításához és Szaddám hatalmának felszámolásához.³¹ Szerinte ugyanis az előző öbölháborúban hozott BT-határozatokra – amelyek egyike annak idején valóban felhatalmazta a tagállamokat az erőszak alkalmazására – most nem lehet hivatkozni, mivel a mostani határozat egyértelműen egy újabb határozattól tette függővé a felhatalmazást megadását. Humanitárius intervenciót sem lehetne indítani, tette hozzá, mivel Irakban nem állt elő egy, a koszovóihoz hasonlítható helyzet.³² A lord január 30-án a miniszterelnöknek írt *második* feljegyzésében (SECRET) is azt fejtegette, a BT-nek további komoly bizonyítékokra lenne szüksége ahhoz, hogy egy újabb határozatban felhatalmazást adjon a fegyveres fellépésre. Az önvédelem jogára szerinte nem lehetne hivatkozni, mert a tömegpusztító fegyverek pusztá léte még nem jelenti azt, hogy az Egyesült Államok ellen küszöbön állna egy iraki támadás.³³ Blair nem lehetett kifejezetten elégedett a két feljegyzéssel, mert Goldsmithnek egy hét múlva el kellett készítenie *harmadik* szakvéleményét is. A március 7-én kelt dokumentumban (SECRET) ugyan ismét ugyanarra a végkövetkeztetésre jutott, ekkor azonban már számos érvet hozott fel az ellentétes álláspont mellett is.³⁴

²⁸ <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/02/20030205-1.html>.

²⁹ AL-MARASHI, IBRAHIM: *Iraq's security and Intelligence Network; a Guide and Analysis*. Middle East Review of International Affairs, 2002/3.

³⁰ RUSH, JULIAN: *Downing St dossier plagiarised*. Channel 4 News, 2003. február 6. www.channel4.com/news/articles/politics/domestic_politics/downing%2Bst%2Bdossier%2Bplagiarised%2B%2B%2B/253293.html.

³¹ *Iraq: Interpretation of Resolution 1441*. Draft. <http://www.iraqinquiry.org.uk/media/46493/Goldsmith-draft-advice-14January2003.pdf>.

³² Goldsmith szerint Koszovó esetében 1991-ben azért volt jogszerű a erőszak BT-felhatalmazás nélküli alkalmazása, mert az országot humanitárius katasztrófa fenyegette, Oroszország és Kína pedig vétőt helyezett kilátásba.

³³ Cím nélküli feljegyzés. 2003. január 30. <http://www.iraqinquiry.org.uk/media/46496/Goldsmith-note-to-PM-30January2003.pdf>.

³⁴ Attorney General [to the] Prime Minister: *Iraq: Resolution 1441*. 2002. március 7.

Blair igényét azonban ez sem elégíthette ki, mert a lord március 17-én átnyújtotta *negyedik* szakvéleményét. Ebben már eleget tett a miniszterelnök minden kívánságának. Kifejtette, hogy Irak ellen egy „második” BT-határozat nélkül is teljesen jogszerűen fel lehet lépni.³⁵ Korábbi álláspontjával szöges ellentétben most úgy vélte, hogy „fel lehet éleszteni” az előző öbölháborúban hozott két, 678. és 687. határozatot.

A korábbi arra hatalmazta fel az erre készen álló államokat, hogy „minden szükséges eszközt [akár fegyveres erőt is] igénybe véve állítsák helyre a térségben a nemzetközi békét és biztonságot”. Arra kötelezte továbbá Irakot, hogy „feltétel nélkül vonja vissza csapatait Kuvaitból”. A későbbi súlyos szankciókat rendelt el Irakkal szemben, előírta tömegpusztító fegyvereinek megsemmisítését és azt is, hogy az ország egész területén tegye lehetővé az ENSZ ellenőrző bizottságának (UNSCOM) tevékenységét. A lord szerint a későbbi határozat „felfüggesztette, de nem helyezte hatályon kívül” a korábbi. A felfüggesztés szerint egészen addig tartott, amíg a 2002-ben hozott, 1441. határozat „fel nem élesztette” azt.³⁶ Ez persze elég közönséges játék volt a szavakkal, de megfelelt az elvárásoknak, így a szakvéleményt azonnal nyilvánosságra is hozták. Igyekezniük kellett, mert Blair éppen aznap kért felhatalmazást a brit parlamenttől az invázió megindítására, amit, mint láttuk, március 20-ára terveztek. A London és Washington közötti szoros együttműködésre utal, hogy két nap múlva azonos tartalmú dokumentum látott napvilágot az Egyesült Államokban is.³⁶

Goldsmith nézetei tehát néhány hét alatt az ellenkezőjére változtak. Negyedik véleménye jogi és logikai képtelenségeket tartalmazott. *Először* is azért, mert a BT 1990-91-ben hozott határozatai az akkori helyzetre vonatkoztak, és nem a mostanira. *Másodszor*, a testület nem „függesztette fel” 678. határozatának érvényét, mert Irak az abban foglalt kötelezettségeknek eleget tett. Nem éppen jószántából, de kivonta a csapatait Kuvaitból, így a térségben helyreállt a nemzetközi béke és biztonság. Erre a határozatra csak akkor lehetett volna hivatkozni, ha Irak később ismét megtámadta volna Kuvaitot. 2003-ban azonban Irak nem támadott meg senkit sem, csupán – legalábbis Bush és Blair szerint – fenyegette a külvilágot. *Harmadszor*, a tömegpusztító fegyverek tilalmával kapcsolatban már a 687. határozat is azt állapította meg, hogy az ügyet ismét a BT elé kell vinni. Ezt ismételte meg aztán az 1441. is, így tehát a testület két határozata is kimondta a „második határozat” meghozatalának szükségességét.

Blair a parlamentben tartott beszédében örömet fejezte ki a felett, hogy a Ház megvitatja az iraki invázióban való brit részvétel ügyét. Ez annak a demokráciának a megnyilvánulása, mondotta, „amelyért mások hiába küzdenek”.³⁷ Ezek után a miniszterelnök ismertette az előzőekben említett, a hírszerzés által „feltárt” tényeket, majd arra hívta fel a képviselők figyelmét, hogy ha a terroristáknak szeptember 11-én „piszkos bombájuk”³⁸ lett volna, akkor nem 3, hanem 30 vagy 300 ezer ember pusztult volna el New Yorkban. A konzervatív ellenzék támogatását élvező előterjesztést persze megszavaz-

³⁵ Attorney General's Iraq response. BBC News, 2003. március 17. http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/2857347.stm.

³⁶ Az angol eredeti a *terminate* és a *revived* szavakat használta.

³⁷ *Report In Connection With Presidential Determination Under Public Law 107-243*. Washington File, 2003. március 19. <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CDOC-108hdoc50/html/CDOC-108hdoc50.htm>.

³⁸ Full text: <http://www.theguardian.com/politics/2003/mar/18/foreignpolicy.iraq1>.

³⁸ A „piszkos bomba” hagyományos robbanószerkezet, amely sugárzó izotópot szór szét a célterületen.

ták. Számos képviselőt azonban nem győzött meg a beszéd, 139 munkáspárti és 15 konzervatív honatya a háború ellen szavazott. Az invázió elleni tiltakozásul lemondott a rendkívül népszerű *Robin Cook*, az alsóház kormánypárti frakciójának elnöke, korábbi külügyminiszter, valamint *Elisabeth Wilmhurst*, a külügyminisztérium nemzetközi jogi főosztályának helyettes vezetője. Az utóbbi felhívta a figyelmet arra, hogy a főosztályon készült szakvélemények mindvégig következetesen jogellenesnek nevezték a támadást, és hogy ugyanezen az állásponton volt március 7-éig maga Lord Goldsmith is.³⁹ Tizenöt ismert brit és egy francia nemzetközi jogász nyílt levélben fejezte ki tiltakozását a *Guardian*-ben. Mint írták, „a nemzetközi jog semmilyen felhatalmazást nem ad az Irakkal szembeni fegyveres erőszak alkalmazására. Az ENSZ alapokmánya ugyanis az általános erőszaktilalom alól csak két kivételt ismer: az egyéni vagy kollektív önvédelem esetét és azt, ha [az erőszakot] a Biztonsági Tanács felhatalmazása alapján alkalmazzák... Egy olyan döntés, amely egy Irak ellen megfelelő BT-felhatalmazás hiányában végrehajtott katonai akcióra vonatkozna, súlyosan aláásná a nemzetközi jogrendet.”⁴⁰

Irak megszállása után, amikor a tömegpusztító fegyverek sehogyan sem akartak előkerülni, Busht és Blairt hazájukban súlyos bírálatok érték. Ezért 2004 februárjában mindketten bizottságot állítottak fel az iraki tömegpusztító fegyverekkel kapcsolatos hírszerzési információk keletkezésének és kezelésének vizsgálatára. A brit testület elnöke *Lord Butler* lett, tagjai között volt Lord Chilcot, valamint *Ann Taylor*, a parlament hírszerzési és biztonságpolitikai bizottságának vezetője, az iraki inváziós tervek ismert támogatója. A liberálisok elutasították a részvételt, sőt a konzervatív párt is kijelentette, hogy nem támogatja a bizottság munkáját, bár az utóbbi képviselője nem lépett ki a testületből.

A *Butler-bizottság* júliusban hozta nyilvánosságra a jelentését, amely nemcsak az iraki, hanem a líbiai, iráni és észak-koreai fegyverfejlesztést is elemezte.⁴¹ Butler szintén fehérre mosta a kormányt. Megállapította, hogy senki sem felelős a téves döntésekért, mindenki – így a miniszterelnök vagy a Közös Hírszerzési Bizottság vezetője, *John Scarlett* is – jóhiszeműen járt el, és semmi akadályát nem látja annak, hogy az utóbbit az eredeti terveknek megfelelően kinevezzék az MI6 élére. A hírszerzés első ízben kapott olyan feladatot, jegyezte meg Butler, hogy közvetlenül és nyilvánosan alátámasszon egy ilyen horderejű kormánydöntést. Nem csoda, ha erre nem volt megfelelően felkészülve, hiszen védenie kellett a forrásait. Butler csak annyit ismert el, hogy 2002 tavaszán, amikor a két fővárosban az Irakkal szembeni fegyveres fellépés lehetőségét latolgatták, nem új hírszerzési információik alapján, hanem a szeptember 11-i terroristamadások hatása alatt cselekedtek. Szaddám hatalmának megdöntését, folytatta, nem lehetett nemzetközi jogi érvekkel alátámasztani, a korábbi BT-határozatok felélesztéséhez pedig újabb, az iraki jogsértést széles körben alátámasztó bizonyítékokra lett volna szükség. Sajnos, állapította meg, az ENSZ-ellenőrök 2008-ban történt eltávolítása

³⁹ *Wilmhurst resignation letter*. BBC News, 2005. március 24.

⁴⁰ *The Guardian*, 2003. március 18.

⁴¹ *Review of Intelligence on Weapons of Mass Destruction*. 2004. július 14. http://news.bbc.co.uk/1/1/shared/bsp/hi/pdfs/14_07_04_butler.pdf.

után nagyon szűkösek voltak az Irakon belüli hírszerzési források, az információk gyakran másod- vagy harmadkézből származtak, az MI6 pedig nem ellenőrizte megfelelően a forrásait. Így történhetett meg, hogy a kormánydosszié tényként hivatkozott az iraki biológiai és vegyi fegyverek 45 perces bevetetőségre. A hírszerzés azonban mindent összevéve nem bocsátott a kormány rendelkezésére olyan információkat, amelyek azt bizonyították volna, hogy Irak fegyverfejlesztése nagyobb veszélyt jelent a külvilágra, mint Líbiáé vagy Iráné. Azt is írhatta volna a lord, hogy ha a kormány ennyire elszánt volt az invázió megindításában, akkor nem is kellett volna lépen-nyomon hírszerzési információkra hivatkoznia.

Amikor a két haderő már teljes ellenőrzést gyakorolt Irak felett, a CIA 1.400 szakértőt küldött az országba, hogy összegyűjtse a tömegpusztító fegyverekre utaló bizonyítékokat. Ilyeneket azonban nem találtak. A csapat első vezetője, *David Kay* 2004 januárjában lemondott. Utódja, *Charles Duelfer* 2004 szeptemberében nyilvánosságra hozott jelentésében megállapította, hogy Irak még az elvesztett első öbölháború után, 1991-ben felhagyott nukleáris programjával, megsemmisítette vegyi fegyvereit és robbanótöltetek hordozására alkalmas rakétáit, 1995 óta pedig biológiai fegyvereket sem fejlesztett.⁴² A szintén 2004-ben közzétett, a szeptember 11-ei terrortámadások hátterét vizsgáló bizottság pedig megállapította, hogy a Szaddám és az al-Kaida között nem állt fenn kapcsolat.⁴³ A demokrácia tehát elvben működött a két angolszász államban, hiszen a közvélemény értesülhetett az igazságról és arról, hogy vezetői végig hazugságban voltak. Busht ennek ellenére 2004 novemberében újraválasztották az Egyesült Államok elnökének, és Nagy-Britanniában is a Tony Blair vezette Munkáspárt nyerte meg következő, 2005-ben tartott választásokat. Blair a Chilcot-bizottság előtti meghallgatásán utóbb azt mondta, „mélyen sajnálja”, hogy a háborúban emberek pusztultak el, de ma sem dönthetne másként, mint 2003-ban. Egy kérdésre válaszolva kijelentette, tisztában volt azzal, hogy az invázió megindítása biztonsági tanácsi felhatalmazás nélkül jogellenes aktusnak minősülhet, ennek elismerése azonban szerinte „politikai katasztrófát” eredményezett volna, de hogy ez miben állt volna, azt már nem részletezte.⁴⁴

Mi motiválhatta a magát baloldalinak valló, belpolitikájában progresszív miniszterelnököt, hogy egy indok és jogalap nélküli, agresszív háború megindításakor csatlakozzon a republikánus, szélsőjobboldali politikát folytató Bushhoz? Feltárázó jellegű, beismert nyilatkozatok hiányában csak feltételezéseinket sorolhatjuk. a) Blairt magával ragadhatta a neokonzervatív amerikai kormányzat egyik legfontosabb célja, az energiahordozókban rendkívül gazdag, szélesebb értelemben vett Közel-Kelet feletti ellenőrzés megszer-

⁴² *Comprehensive Report of the Special Advisor to the DCI on Iraq's WMD*. 2004. szeptember 30. https://www.cia.gov/library/reports/general-reports-1/iraq_wmd_2004/.

⁴³ *Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*. 2004. július 22. <http://www.9-11commission.gov/>.

⁴⁴ *Tony Blair 'regrets' Iraq dead in Chilcot grilling*. BBC News, 2011. január 21.

zése. b) 2001. szeptember 11-e után meggyőződhetett arról, hogy Bush teljesen elszánt az erő alkalmazására. Azt láthatta, hogy az amerikai csapatok néhány héttel később valóban megtámadják Afganisztánt, felszámolják a tálib rendszert és katonai irányítás alá helyezik az egész országot, tehát komolyan gondolják azt, amit mondanak. Blair semmi esetre sem akart kimaradni a „terrorizmus elleni háború” második szakaszából, Irak inváziójából. c) Roppantul vonzó lehetett számára az a gondolat, hogy az általa vezetett Nagy-Britannia – nem sokkal a hidegháború bipoláris rendjének megszűnése után – a másik angolszász hatalommal, a Nagy Testvérrel kettesben vállalkozhatna egy új világrend irányítására. d) Úgy vélhette, hogy Szaddám Huszeint akkor is el kell távolítani a hatalomból, ha nincsenek tömegpusztító fegyverei és terrorista kapcsolatai. Egy olyan véres kezű diktátor, aki korábban megtámadta Iránt, majd Kuvaitot, nemrég pedig eltávolította a fegyverzetellenőröket Irakból, permanens veszélyt jelenthet a környező államok biztonságára. Azt is gondolhatta, hogy nyilvánvaló hazugságait sohasem fogják leleplezni. e) Úgy vélhette, hogy csapatai és tisztviselői ismerős terepen mozognak majd Irakban, hiszen az ország az Oszmán Birodalom felbomlása után mandátumterületként brit igazgatás alá került. f) Jól emlékezhetett arra, hogy 1982-ben mekkora diadalt aratott a brit választópolgárok körében a konzervatív *Margaret Thatcher*, amikor az argentinoktól visszafoglalta a Falkland-szigeteket. A *Labour* vezetőjeként úgy érezhette, hogy ezúttal nem engedheti át a *tory*knak egy győzelmesen megvívott háború dicsőségét.

A győzelem azonban Irakban elmaradt, a két hatalom nyolc év múlva, 2011-ben véglegesen elhagyta az országot. A kivonulásról történetesen ismét a politikai paletta különböző oldalain álló politikusok döntöttek: a háborút a kezdettől fogva élesen ellenző, demokrata párti *Barack Obama*, a konzervatív *David Cameron* és a liberális *Nick Clegg*.